Posudek oponenta na disertační práci

Název práce: Sport jako součást péče o duši
Autor práce: Mgr. Jiří Bureš
Školitel: doc. Mgr. David Rybák, Ph.D.
Oponent: Dalibor Jiří Vik

V Praze, dne 1. 9. 2024

Předkládaná disertační práce Mgr. Jiřího Bureše má název *Sport jako součást péče o duši*, obsahuje prohlášení o samostatném vypracování, abstrakt a klíčová slova v češtině a angličtině, obsah, úvod, hlavní stať o dvou kapitolách členěných na podkapitoly, závěr a seznam literatury o cca 50 položkách. Rozsah práce, pokud jej počítáme vcelku, je 108 normostran. Lze konstatovat, že práce obsahuje požadované náležitosti a splňuje tak formální kritéria kladená na daný typ práce.

Autor otevírá disertaci věcně správným postřehem o paradoxním postavení sportu v současné době: na jedné straně vidíme výkonnostní šílenství vrcholového sportu, na straně druhé dramatický úpadek tělesné kultury na průměru populace, zejm. u dětí. Jestli to správně chápu, autor chce sport uvést do takového myšlenkového kontextu, z nějž bychom mu mohli opět bytostně porozumět, což by mohlo pozitivně ovlivnit náš současný postoj k tomuto fenoménu a obnovit k němu náš poškozený vztah – tj. pokusit se myslet sport mimo výkonnostní („rychleji, výše, silněji“) a užitkovou („sportem ku zdraví“) souvislost. Chce při tom navázat na výklad dvou tradic, které podle něj dokázaly chápat tělesnou kulturu jakožto bytostný fenomén: starověké Řecko a jeho ideál „krásy a dobra“, a tradici německé fenomenologie.

Takový cíl je chvályhodný, je ovšem škoda, že není dostatečně explicitně formulován. Domnívám se, že autor v samotném úvodu práce nepostupuje příliš systematicky, dozvíme se jen málo o vytčených cílech, o metodě, absentuje heuristika, stanovení výzkumného korpusu textů, o které se chce opírat, konečně nijak nediskutuje a nezdůvodňuje ani volbu filosofických tradic, ze kterých hodlá vycházet.

Počáteční nevyjasněnost se pak dle mého soudu částečně promítá i do hlavní stati. Ta se dělí na dvě části, které v obsahu odpovídají dvěma hlavním kapitolám. První tvoří víceméně historizující exkurz do dějin pohybové kultury / sportu „od prvopočátků“ do dnešní doby, s občasnými filosofujícími odbočkami a vysvětlením některých epifenoménů. Výklad je zde pojat poměrně schematicky a zjednodušeně, jeho větší část tvoří excerpovaná historická literatura (zejm. *Přehled světových dějin sportu*) a „filozofická kinantropologie“ autorů Hodaně a Jiráska, ve druhé části pak zejm. knihy prof. Hogenové.

Je politováníhodné, že některé na první pohled slibné úvahy filosofického rázu budí nakonec dojem nedotaženosti a nejsou dostatečně integrovány do celku vyprávění. Tak např. autor celkem správně uvádí sport do souvislosti s prafenoménem hry a uvádí k tomu relevantní myslitele (Fink, Wittgenstein ad.), ale z Finkova pojetí nic dalšího nevyvozuje a přechází plynule ke sportu jakožto zápasu (boj o přežití), kde vlastně jeho herní charakter implicitně popírá (s. 18-19). Vznikl tedy podle autora sport z potřeb praktické každodennosti (boj a obživa), nebo se jedná o samostatný, autentický a jinak neodvoditelný fenomén, mající privilegovaný vztah k bytí (hra)? Má tohle autor sám ujasněné?

Autor taktéž pracuje s etymologií slova sport, ale nezužitkuje ji ve prospěch finkovského pojetí, neuvede ani průměrné porozumění („zábava“, „nevážnost“, něco, co děláme „jen tak“) a nevytěží z něj patřičné závěry (s. 14, i když ve druhé kapitole se k tomuto pojetí zase hlásí). V první kapitole autor sice uvádí některé podstatné pojmy (kalokagathia, areté, kinese), jejich pojetí ale čerpá prakticky výhradně ze sekundární literatury, čímž čtenáři upírá vlastní nahlédnutí, originální přínos. Nedozvíme se tedy například, kteří antičtí autoři s pojmem *kalokagathia* pracují a kde, jaký má u nich význam, jak se tento význam posouvá atd. Kdyby autor alespoň informativně konzultoval primární zdroje, byl by možná na základě geneze schopen lépe osvětlit, proč došlo k úpadku tohoto ideálu ještě v průběhu konání starověkých OH a proč nebyli Řekové schopni této *hybris* zabránit? To je přece otázka par excellence, která by nás měla dnes zajímat – jinak se budeme stále odvolávat na to, že „lépe už bylo“.

Těžko též souhlasit se schematizujícími výpověďmi, založenými na stereotypním chápání křesťanství a období středověku, např. „Nástup křesťanství potom znamenal další úpadek tělesné kultury. (…) Církev však považovala tělo za hříšné, zakazovala hry, zábavy, nahotu a idealizovala asketický život světce.“ (s. 28) Tyto teze obsahují hned několik interpretačních omylů: pokud by autor opět konzultoval relevantní zdroje, určitě by přišel na to, že celá záležitost je o mnoho plastičtější, než se domnívá – tělesná kultura patřila přece k běžné praxi mnoha mnišských řeholí, navíc dokonce i středověká legendistika u mnohých „našich“ světců a patronů zdůrazňuje, že to byli lidé nadprůměrně fyzicky zdatní (sv. Václav, sv. Vojtěch), atd. Pokud bere autor koncept „péče o duši“ vážně, nelze přece nevidět, že i „cvičení se v askezi“ má rovněž co do činění s tělesnou kulturou, nejde jen o „umrtvování těla“, které církev prý doporučovala (Opravdu je tomu tak? Pokud autor na této výpovědi trvá, měl by citovat minimálně jeden oficiální církevní dokument, který by tuto tezi podpořil). Rozbor by si zasloužil ze stejného titulu např. i fenomén náboženských poutí (spojení duchovního a fyzického). Je škoda, že toto autor nepostřehl a podlehl v případě vztahu křesťanství a tělesné kultury stejně zplošťujícímu názoru, proti němuž se jinak v práci snaží vymezit.

Na některých místech mi také připadá, že si autor částečně protiřečí, viz např. „Může to být varováním pro dnešní dny, kdy se znovu objevuje tendence k omezení sportu v rámci výchovného systému a zcela se zapomíná na jeho nesporné výhody – jak ty zdravotní, tak ty psychické a duševní“ – pléduje zde najednou autor ve prospěch utilitárního pojetí sportu, když argumentuje jeho „výhodami“? Není to jakoby nemístná myšlenková odbočka v práci, která se snaží obhájit sport mimo jeho kauzální souvislosti?

Ve druhé části autor uvádí pojem „tělesné kultury“ do kontextu „péče o duši“. Činí tak pomocí fenomenologií inspirovaného výkladu některých pojmů (svátečnost, hra, areté, kalokagathia, pohyb ad.), a zejména pak pomocí Patočkových konceptů „péče o duši“ a „třech životních pohybů“. Kladně je třeba zhodnotit pasáže, v nichž autor problematiku promýšlí z vlastní jedinečné zkušenosti sportovce a instruktora sportu – ty považuji vlastně za nejzdařilejší část celé práce, protože autor je v nich autentický a neopakuje jen již řečené názory, naopak uvádí některé postřehy, které nezainteresovanému akademikovi třeba nepřijdou ani na mysl. Pokud by se mu do nich podařilo vnést systematičnost a vytěžit lépe primární myslitele fenomenologie těla a tělesnosti (Heidegger, Patočka, Merleau-Ponty a mnoho dalších), domnívám se, že by právě v tom mohl spočívat jeho originální přínos, napájený vlastní zkušeností a prožitkem. Jinak je opět škoda, že i ve druhé části většinu koncepcí autor čerpá ze sekundární literatury, nejde ke zdrojům a drží se určité předem dané vypravěčské linie, jíž jednoznačně dominuje na mnoha místech opakované důsledné odmítání karteziánství, které autor vidí jako hlavní pramen zpředmětnění těla a kořen dnešního stavu věcí (kdyby ovšem více čerpal přímo z Patočky, zjistil

by, že Patočkovo hodnocení Descarta není vůbec takto černobílé). Toto vyprávění působí opět jakoby „zmechanizovaně“, protože v první kapitole autor konstatoval, že k degradaci původních řeckých ideálů v souvislosti se sportem došlo již v antice – přece za to tedy nemůže jen Descartes? Také u výkladů dalších myslitelů spatřuji ráz šablonovitosti a učebnicovosti (Kant, Buber, s. 75-76). Za nepřípustnou zkratku považuji pak tvrzení, že: „V epoše po Aristotelovi se do centra pozornosti dostala právě filosofie *aristotelská*, která byla upřednostněna před filosofií *platonskou*, a svou vůdčí roli si *aristotelská* filosofie drží až dodnes.“ (s. 68) To tak přece vůbec není!

Jen na okraj a na posledním místě uvádím, že z jazykového hlediska je práce na spíš nižší úrovni a důkladná korektura by jí rozhodně prospěla. Množí se jak překlepy („neotické“, „altehei“, „Platónovi epimelei“, „v souvislostech moderní body“ ad.), tak opakované chyby zejm. v psaní počátečních písmen (Platonismus, Aristotelismus, Platónské ctnosti, Panhelénské hry, Řečtí sportovci atd.). Při citování literatury též celkem nepatřičně působí uvádění redaktora, editora či překladatele jako spoluautora, a to zejména u klasických autorů.

Shrnutí: Autor vykonal velký kus práce, prošel určitou myšlenkovou cestu, cením jeho entusiasmus a nadšení pro věc, stejně tak jako praktické nasazení, ze kterého o věci pojednává. Z osobního a osobnostního hlediska je určitě dobře, že se jakožto trenér, kulturista a aktivní sportovec (jak píše v uvedené práci) rozhodl zabývat „svým oborem“ z úplně nové perspektivy a že se o něm snaží přemýšlet právě tímto – v praxi jistě poměrně netypickým – způsobem. Zasluhuje v tom jednoznačnou podporu a uznání a je chvályhodné, že svým aktivním působením popularizuje pojetí sportu nezaměřené primárně na „výkon“ a „užitek“. Je také pozitivní, že existuje akademické pracoviště, na kterém nalezl myšlenkové zázemí a inspiraci. Domnívám se nicméně, že jeho práci by slušela (1) podstatně větší projasněnost v základních kvalifikačních náležitostech (cíle, metody, ad.), která by vedla ke koherentnějšímu výslednému tvaru práce, (2) důkladnější práce s literaturou a prameny, tak aby výklady jednotlivých konceptů byly navázány na svůj původní výskyt a význam a nebyly citovány převážně ze sekundárních zdrojů, (3) lepší promyšlení celého konceptu v souvislosti již široce rozpracované tradice fenomenologie těla a tělesnosti, (4) zevrubná jazyková a stylistická korektura.

Práce má potenciál, protože zpracovává téma, které je užitečné a společensky prospěšné, obsahuje však pochybení, která ji dle mého soudu zbytečně snižují. Z výše uvedených důvodů se domnívám, že práce je na hranici obhajitelnosti. Doporučuji nicméně, aby byla autorovi obhajoba umožněna a dostal tak možnost se k vytčeným nedostatkům vyjádřit – o konečném výsledku rozhodne průběh obhajoby.

K ní navrhuji následující témata, která by měl autor hlouběji promyslet a pokud možno si je i věcně připravit a doložit na konkrétních textech/autorech:

(1) Netriviální vztah křesťanství ke „kultuře těla“ – naznačil jsem výše některé možnosti k rozvinutí (mnišské řády, legendy o svatých, fenomén náboženských poutí), autor by měl během obhajoby popsat, jak tento vztah lépe začlenit do vlastního výkladu, případně navrhnout další interpretační možnosti (co např. biblická polemika s kultem těla v příbězích o Davidovi a Goliášovi, Samsonovi, ad. Nebo evangelijní antropologie tělesnosti?)
(2) Fenomén sportu v kontextu fenomenologie těla a tělesnosti: jaké pojetí sportu je tedy vlastně žádoucí a proč? A jak to lze vlastně promítnout do praxe v dnešním světě, kde dominuje substančně-kauzálního pojetí sportu?

(3) U kterých řeckých autorů narazíme na ideál kalokagathia a v jakých souvislostech? Proč došlo k degradaci původního ideálu OH již ve starověkém Řecku? A byl zde někdy vůbec skutečně žitou praxí, nebo daní autoři tento ideál rozpracovali právě proto, že jej postrádali a trápilo je vlastně to samé, co dnes nás?
(4) Sport v kontextu Finkova pojetí hry: jaké rysy musí mít sportovní klání, aby naplnilo fenomenální strukturu „hry“? Co je potom vlastně posledním smyslem „sportování“? Co tomuto pojetí dnes nejvíc stojí v cestě?